

**Toimeentulotuki osana suomalaista sosiaaliturvaa
- Suomen EMIN-raportin tulosten esittely -**

*Niko Eskelinen – Itä-Suomen yliopisto
Vähimmäistoimeentulon jäljillä 30.09.2014 - Pikkuparlamentti*

European minimum income network - Vähimmäistoimeentulon jäljillä -

EMIN

- Kaksivuotinen Euroopan unionin rahoittama hanke, jossa kartoitetaan vähimmäistoimeentuloa ja eurooppalaisiin vähimmäisturvajärjestelmiin liittyviä mahdollisia ongelmia, epäkohtia ja kehityssuuntia
- Pyrkimyksenä luoda yhteisymmärrystä siitä, millä toimenpiteillä riittävä ja saavutettava vähimmäistoimeentulo turvattaisiin EU:n jäsenvaltioissa (Ml. Islanti, Makedonia, Norja ja Serbia)
- Suomessa kansallinen raportti kesällä 2014
  - Kuvataan suomalainen vähimmäistoimeentuloturvajärjestelmä
  - ”Kuinka Suomen vähimmäisturvajärjestelmä toimii ja kuinka sitä tulisi kehittää?”

European minimum income network - Vähimmäistoimeentulon jäljillä -

Raportissa järjestelmää käsitellään esimerkiksi seuraavien keskeisten näkökulmien kautta:

- Kattavuus
- Saavutettavuus
- Riittävyys
- Vaikuttavuus

Aktiivisen osallisuuden tukeminen

- Työ ja työmarkkinat
- Hyvinvointipalvelut

Pohjana raportille toimeentuloturva ja toimeentulotukea käsittelevät tutkimukset, selvitykset ja asiakirjat. Lisäksi hankkeen puitteissa kuultiin mm. kansalaisjärjestöjen, keskusjärjestöjen & kolmannen sektorin palveluntuottajien näkemyksiä vähimmäisturvasta → Tarkentavia haastatteluja (sos.työ, NGO, asianosaiset)

Viimesijainen vähimmäistoimeentulo - Toimeentulotuki yhteiskunnan perälautana -

Toimeentulotuki...

- pyrkii takaamaan toimeentulon silloin, kun muut tulonlähteet pettävät tai ensisijaiset sosiaalietuudet eivät riitä elämiseen.
- on viimesijainen tarveharkintainen julkishallinnollinen turvaverkko, joka paikkaa ensisijaisten tulonlähteiden puutteita
- toimeentulotuen tarkoituksena on taata oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon sekä edistää itsenäistä selviytymistä
  - Perustuslaki → Toimeentulotukilaki
- koostuu perustoimeentulotuesta, täydentävästä toimeentulotuesta ja ehkäisevästä toimeentulotuesta
- valtion ja kunnan rahoittama...
  - Vuonna 2012 kokonaismenot olivat yhteensä 703 M, joista perustoimeentulotuen menoja n. 635 M

Toimeentulotuki

Perustoimeentulotuki: (Perusosa & muut perusmenot)

- Toimeentulotuen perusosalla katetaan: ravinto- & vaatemenot, vähäiset terveydenhoitomenot, henk.koht. ja kodin hygieniaan liittyvät menot, puhelimen ja paikallisliikenteen käytöstä aiheutuvat menot sekä harrastus- tai virkistystoiminta
- Perusosan lisäksi perustoimeentuloa annetaan kohtuulliseksi katsottuihin asumismenoihin (esim. vuokra, vesi- & lämmitysmaksut tai kotivakuutus)

Täydentävä toimeentulotuki:

- Täydentävää toimeentulotukea voidaan myöntää harkinnanvaraisesti muihin erityismenoihin, kuten esim. lasten päivähoitomaksut, lasten harrastusmenot tai muuttokustannukset.

Ehkäisevä toimeentulotuki:

Kunnat voivat myöntää harkintansa (ja omien perusteidensa) mukaan

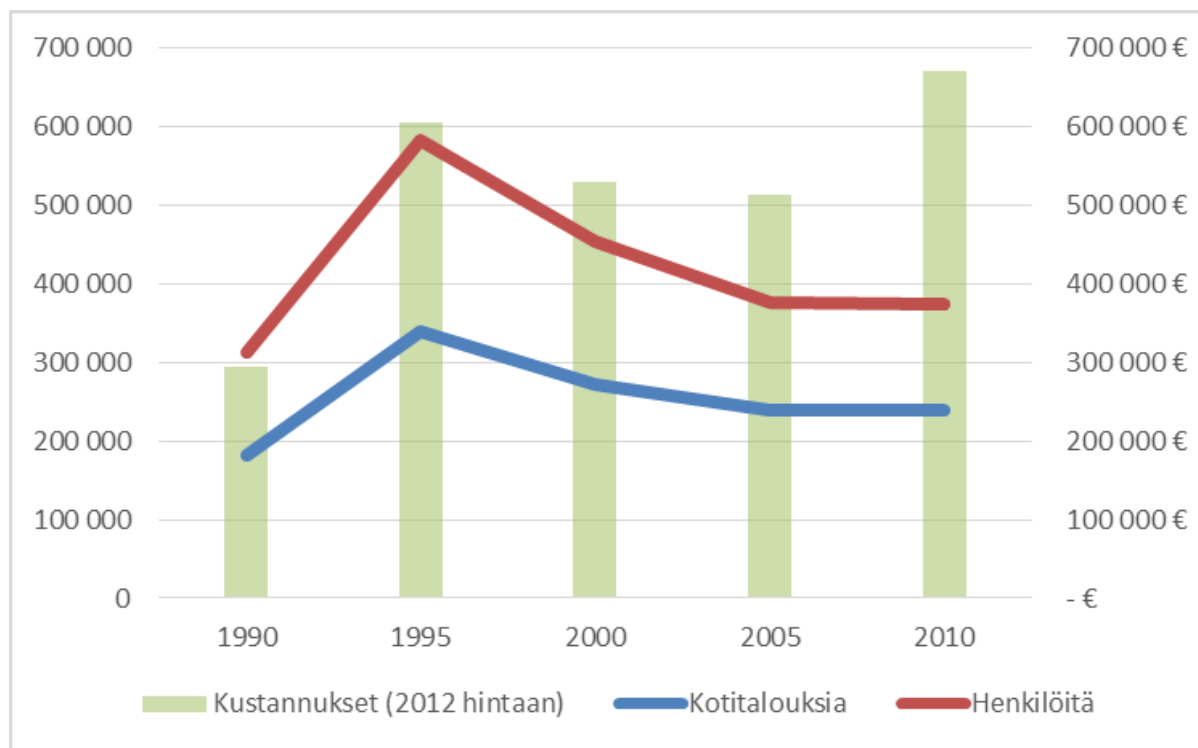
Toimeentulotuen perusosien laskennalliset määrät vuonna 2014

Perusosasta säädetään toimeentulotukilaissa ja se on sidottu kansaneläkeindeksiin, joka seurailee elinkustannusindeksiä...

Tuen saaja	€/kk	Osuus yksin asuvan perusosasta
Yksin asuva	480,20 €	100 %
Yksinhuoltaja	528,22 €	110 %
Avio- tai avopuoliso	408,17 €	85 %
Vanhemman/vanhempien luona asuva 18 vuotta täyttänyt	350,55 €	73 %
1. lapsi, (10–17-vuotias)	336,14 €	70 %
2. lapsi, (10–17-vuotias)	312,13 €	65 %
3. lapsi ja seuraavat (10–17-vuotias)	288,12 €	60 %
1. lapsi (alle 10-vuotias)	302,53 €	63 %
2. lapsi (alle 10-vuotias)	278,52 €	58 %
3. lapsi ja seuraavat (alle 10-vuotias)	254,51 €	53 %

Toimeentulotukea saavat henkilöt ja kotitaloudet Suomessa

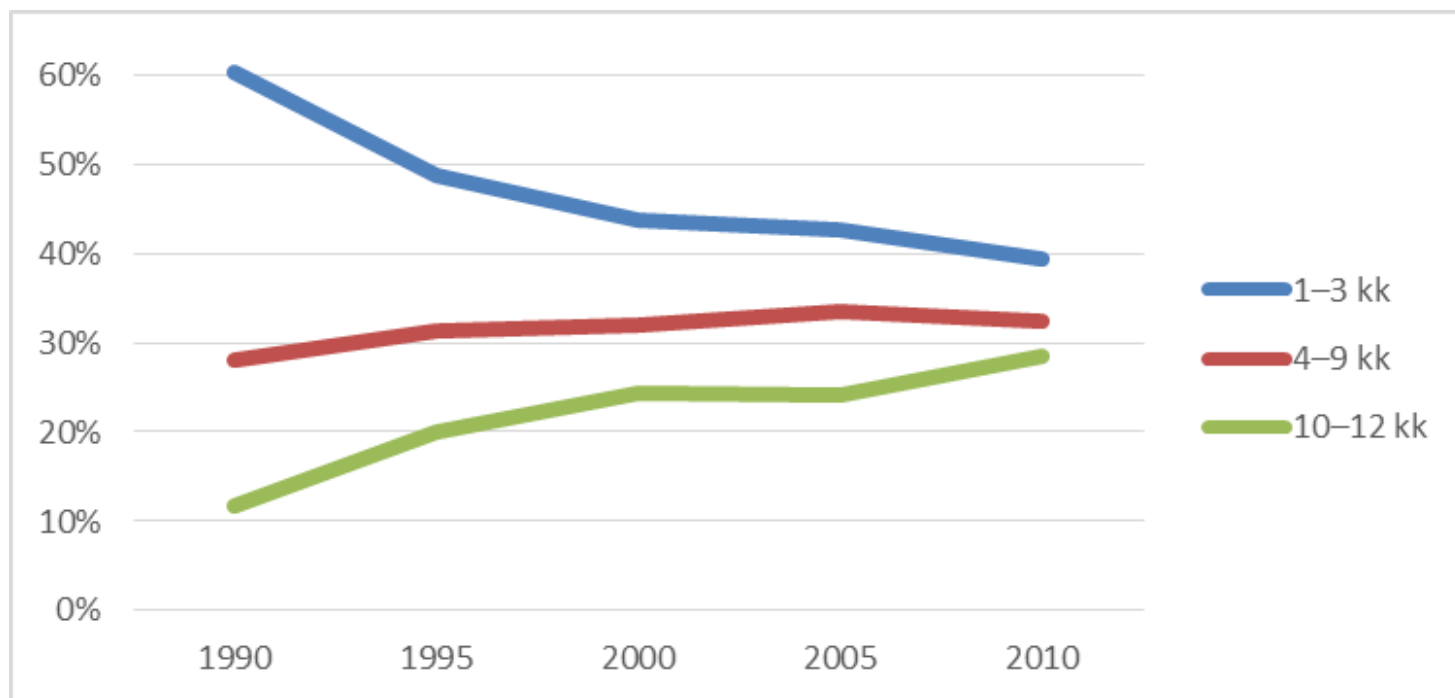
Vuonna 2012 toimeentulotukea myönnettiin 238 373 talouteen ja yhteensä 370 454 henkilölle. Väestötasolla tuen piirissä oli noin 6,8 % asukkaista. (THL 2014)

Väliaikaista kaikki on vaan?

Toimeentulotuen kesto tukea saavissa kotitalouksissa

Toimeentulotuki on tarkoitettu väliaikaiseksi? Vuonna 2012 tukea saatiin keskimäärin 5,9 kuukautta. Tukea saaneista 61 % sai tukea vähintään 4 kuukauden ajan. Neljännes pitkäaikaisesti. (THL 2014)

Toimeentulotuki osana sosiaaliturvaa - Suomen EMIN-hankkeen raportista -

Ongelmia ja epäkohtia – Keskeisiä nostoja raportin sivuilta

Pääsääntöisesti suomalaista asumiseen perustuvaa sosiaaliturvaa (ml. oikeus toimeentulotukeen) pidetään kattavana. Toimeentulotuen ja vähimmäisturvajärjestelmän yhteydessä yleisesti keskeisiksi ongelmakohdiksi EMIN-hankkeen yhteydessä nousivat...

- Saavutettavuus
- Toimeentulotuen alikäyttö
- Vähimmäisturvan taso ja riittävyys (/ perusosan alentaminen)
- Työn ja tukien yhteensovittaminen (niin vähimmäis- kuin perusturvan yhteydessä)

Saavutettavuus

- Vähimmäisturvan saavutettavuus jakaa mielipiteitä, joskin pääsääntöisesti järjestelmää luonnehdittiin byrokraattiseksi, pirstaleiseksi ja monimutkaiseksi
- Saavutettavuudessa eroja ryhmien välillä?
”Järjestelmän vaatimusten mukaan toimiminen edellyttää hyvää toimintakykyä, oma-aloitteellisuutta, tiedonhankinta- ja omaksumiskykyä sekä asioimistaitoja.”
- Saavutettavuuden kannalta uhkana koettiin myös sähköisten palveluiden ja kirjallisen toimeentulotukityön yleistymisen (henkinen & sosiaalinen tuki?)
- Pirstaleinen palvelujärjestelmä tuottaa väliinputoajia – avuntarvitsija ei saa tarvitsemaansa apua tai tulee torjutuksi avun piirissä, jolloin voidaan puhua myös poiskäännyttämisestä (esim. Määttä 2012)

Toimeentulotuen alikäyttö

Toimeentulotuen alikäyttö on haastava yhteiskuntapoliittinen ongelma, joka kertoo osaltaan järjestelmän toimimattomuudesta ja tehottomuudesta

- Alikäytön volyymi malleista ja menetelmistä riippuen 25 – 50 % (STM 2014)
  - leimautuminen, implikoi köyhyyttä, tietämättömyys, riittämättömät tiedot tuen hakemiseksi, hakeminen hankalaa ja monimutkaista, kontrolloivat & nöyryyttävät piirteet (Kuivalainen)
- Yleisintä ryhmissä, joissa kärsitään monenlaisesta huono-osaisuudesta
  - Köyhyys, välttämättömyyshyödykkeiden puute, ylivelkaantuminen, maksuvaikeudet (Kuivalainen 2010)

Toimeentulotuen taso ja riittävyys

Toimeentulotuen taso määritellään poliittis-hallinnollisesti. Lainsäädäntö takaa oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja ihmisarvoisen elämän edellyttämään turvaan... mutta

- määrittelemättä jää kuitenkin, mikä milloinkin välttämättömäksi katsotaan ja kuinka ihmisarvoisen elämän edellyttämä turva käsitetään
- Perusturvaetuuksien ja toimeentulotuen taso on jäänyt jälkeen yleisestä palkkakehityksestä ja todellisten elinkustannusten noususta
  - ”Riittää vähimmästä vähimpään ja toisinaan siitäkin tingittävä, alimmillaan täyttää hädin tuskin perustarpeet”
- Sanktiot toimeentulotuen yhteydessä kurjistavat tilannetta ennestään
- Keskeinen syy vähimmäisturvan riittämättömään tasoon on asumiskustannusten nousussa?
  - Toimeentulotuki asumistuen tai perusturvan jatkeena?

Toimeentulotuen taso ja riittävyys

- Myös suomalaisessa köyhyystutkimuksessa on selvitetty kansalaisten näkemyksiä vähimmäisturvan tasosta. Turun yliopiston sosiaalipolitiikanlaitoksen keräämän Konse-aineiston mukaan lähes kolme neljästä suomalaisesta pitää toimeentuloturvan vähimmäismäärää liian alhaisena. (Kuivalainen 2011; Moisio et al. 2011.)
- Riittävä: Toimeentulotuen nostaminen vs. työnteon kannattavuus?

Taso ja riittävyys kytkeytyvät edelleen vaikuttavuuteen – Vaikka toimeentulotuki kieltämättä leikkaa suhteellista tuloköyhyyttä, voidaan tehtyjen haastattelujen valossa vaikuttavuudesta todeta, että toimeentulotuki lähinnä ehkäisee äärimmäistä köyhyyttä ja nälkää – puhuttaessa suhteellisesta köyhyydestä toimeentulotuki lieventää köyhyyttä ainoastaan osittain

Työn ja turvan yhteensovittaminen

Vaikka järjestelmää on pyritty aika ajoin uudistamaan, työn ja turvan yhteensovittamisessa on ongelmia, joita ei ole onnistuttu purkamaan

- Tuloloukut:

Tuloloukulla viitataan tilanteeseen, jossa saatujen ansiotulojen lisäys ei lisää käytettävissä olevia tuloja suhteessa toimeentulotukeen tai muihin sosiaalietuuksiin

- Työttömyysloukut:

Työttömyysloukulla tarkoitetaan sitä, että työn vastaanottaminen ei lisää käytettävissä olevia tuloja, sillä palkkatulot vähentävät saatuja etuuksia ja nostavat veroastetta tai tuloista riippuvia palvelumaksuja

- Byrokratialoukut

Pienten tulojen ja toimeentulotuen yhteensovittaminen aiheuttaa tuenhakijalle kohtuuttomia ongelmia, kuten asiointipakkoja eri virastoissa, etuuksien viivästymisiä, yleistä paperisotaa tai lopulta uhkan toimeentulotuen maksamisen lakkauttamisesta

(Karjalainen & Moisio 2010)

Työn ja turvan yhteensovittaminen

- Työn tai työkokeilupaikan vastaanottaminen taloudellisesti riskialtista ja toisinaan todellisten työssäkäyntikustannusten johdosta kannattamatonta. Kannustinten taso avainasemassa
→ ”Motivointi kannustimiin vedoten hankalaa”
- Haastatteluissa korostettiin ennen muuta sitä, että järjestelmän tulisi toimia notkeammin työn ja etuuksien sekä toimeentulotuen suhteen. Työn vastaanottamisen tulisi olla nykyistä helpompaa ja kannattavampaa, ja byrokratiaa sen suhteen tulisi keventää
- Uudistuksista työmarkkinatuen yhteydessä olevaa 300 € suojaosaa pidettiin pääsääntöisesti hyvänä askeleena aktivoinnin sekä työn ja tukien yhdistämisen kannalta.
- Toimeentulotuen osalta 150 € etuoikeutettu tulo nähtiin niin ikään hyvänä, joskin alhaista summaa ja kotitalouskohtaisuutta kritisoitiin*

Muita keskeisiä nostoja?

- Yhdenvertaisuus ja tasa-arvoisuus
  - Kunnallinen eriarvoisuus, harkinnanvaraisuus & tukien myöntämisen käytännöt
- Kattavuus
  - Esim. paperittomat siirtolaiset?

Hyvinvointipalvelujen osalta

- Sosiaali- ja terveystalveluiden eriarvoisuus
  - Alueelliset erot, terveydenhuollon palveluiden eriarvoisuus saatavuuden, saavutettavuuden ja kattavuuden näkökulmasta
  - Esim. työelämän ja työterveyshuollon ulkopuolelle olevien heikompi asema
- Aktivointipolitiikan kehittäminen
  - Aktivoinnin alimitoitettut resurssit, kannustinpolitiikka?

Entäpä osallistava sosiaaliturva?

Hankkeen yhteydessä myös osallistava sosiaaliturva nousi esille

- Ristiriitaiset näkemykset: aktivointi ja osallisuuden vahvistaminen tärkeää, mutta ovatko keinot oikeita? Osallistamiseen tulisi kannustaa siitä palkiten ei rankaisemalla, vaikka sanktioillekin nähtiin paikkansa
- Keitä suunnitellut toimenpiteet yletetään koskemaan? Kenellä kyvyt ja resurssit osallistua? Kuinka tämä pystytään arvioimaan yksilökohtaisesti?
  - Aktivointitoimia ensisijaisesti niille, jotka osallistuvat omasta halustaan
- Entä vastikkeellisuuden vaikutus työmarkkinoihin?
  - Seurauksena kahden kerroksen työmarkkinat ja ”uuden” matalapalkkasektorin synty?

Yhteenvetoa ja ajatuksia

Jotta vähimmäisturvajärjestelmä vastaisi paremmin apuatarvitsevien tarpeita ja sille asetettuja tavoitteita

- Järjestelmän saavutettavuutta tulee parantaa

→ Yksinkertaistaminen, hakemisen helpottaminen, palveluiden kehittäminen, erityisryhmien huomiointi, sos.työ?

- Alikäyttö

→ Toimeentulon käyttöastetta kohottamalla voidaan parantaa ihmisten taloudellista tilannetta ja edelleen elämänlaatua – Laadukas viestintä, palveluun ohjaus, yksinkertaistaminen, jalkautuva sos.työ

- Riittävyys takaaminen

→ Vähimmäistoimeentulon sitominen konsensuaalisesti laadittuihin viitebudjetteihin?

- Todellisten asumiskustannusten kattaminen & kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen tuotannosta huolehtiminen

→ Tason tulisi seurata todellista vuokrakehitystä. Asumistuen täydentäminen kunnallisista budjeteista syö varoja muulta sosiaalityöltä

Yhteenvetoa ja ajatuksia

Aktivointipolitiikan osalta

- Aktivointipolitiikkaa tulee kehittää
  - Työnteon esteiden purkaminen kannustavuuden näkökulmasta on ensisijaisen tärkeää, jonka lisäksi esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan laadunvalvontaa tulee vielä eteenpäin.
  - Jos tavoitteeksi asetetaan työmarkkinoille siirtyminen, on sinne tähtäävien polkujen oltava realistia
- ”Työ on parasta sosiaaliturvaa”
  - Aktivoinnista ja kuntoutuksesta ei ole apua, ellei ole työtä ja työmarkkinoita, joille siirtyä
  - Uuden työn luominen, työmarkkinoiden rakenteisiin vaikuttaminen, inklusiiviset työmarkkinoiden kehittäminen
  - Työn ja tukien välistä byrokratiaa on kevennettävä sekä työn vastaanottamisen tulisi olla kannattavampaa

Kiitokset!

Kysymyksiä, kommentteja & keskustelua?

Lähteet

Karjalainen & Moisio 2010. Kannustin- ja byrokraatialoukut suomalaisessa sosiaaliturvassa. Teoksessa (toim.) Vaarama Marja, Moisio Pasi & Karvonen Sakari. Suomalaisten hyvinvointi. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2010

Kuivalainen, Susan 2007. Toimeentulon alikäytönlaajuus ja sen merkitys. Yhteiskuntapolitiikka 2007:1, 49-56 Saatavissa: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101200/071kuivalainen.pdf>

Kuivalainen 2010. Köyhä, köyhempi, köyhin? Toimeentulotuen alikäytön yhteys köyhyyteen? Teoksessa (toim.) Ervasti Heikki, Kuivalainen Susan & Nyqvist Leo. Köyhyydestulonjako ja eriarvoisuus. TCWR -Turku

Kuivalainen, Susan 2011. Suomalaisten mielipiteet vähimmäisturvan tasosta. Yhteiskuntapolitiikka 2011:4,373-386 Saatavissa: <http://www.julkari.fi/handle/10024/102967>

Moisio, Pasi et al. 2011. Perusturvan riittävyyden arviointiraportti. Avauksia - 4/2011 Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, Helsinki

Määttä, Anne 2012b. Perusturva ja poiskäännyttäminen. Akateeminen väitöskirja. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja 2012, Helsinki

THL 2014: Toimeentulotuki 2012. Tilastoraportti/2014. Suomen virallinen tilasto, Toimeentulotuki. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. Saatavissa: <http://www.julkari.fi/handle/10024/114525>

Toimeentulolaki (1421/1997): <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>

Suomen perustuslaki (731/1999): <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> [Luettu 20.5.2012]